

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՌԵԺԸ. 1868 — ՔՍԱՆՆԵՐՈՐԴ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ. — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԲԱԺԻՆՔ ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԱՑ

(Տես էրես 261)

Աշխարհ վրսեմ եօթներորդ յերասխայ ծոց ՍԻՍԱԿԱՆ ,
 Կալուած վեհիցն Հայկազանց Այրարատայ զուգական .
 Յորում գաւառ նախընծայ Գեղարքունիկ գեղածիր
 Դաշնաւորաւ ծովակաւ զուարճացեալ տուն բարձրագիր .
 Կոք եւ Ծրմակ առանձնակ ի նմա վիճակք ընդ հարաւ ,
 եւ դաստակերտք եւ անուանք նախնեաց քաջաց ոչ սակաւ .
 Յըցնի , խնձի եւ վաժոց , Կոտրակ , Կոթակ եւ Գետակ ,
 Հոգք եւ Մեհոգք եւ Թըմոկ , Յոփիք , Կածիկ , Ծաղք եւ Զագ :
 Սոքից գաւառ՝ նոյն եւ Արտից՝ յարցախական սարս յերի ,
 Յոր Հովուաթաղք , Ծափաթաղք , Շինիք , Շատուան ու Էրէրի :
 Եղեգեաց-ձոր կամ վայոց՝ մենաստանօք մեծապանծ ,
 Որ զՄեարովպայն ընծայեաց փոխան՝ ՚ի գեղջ Հողոցմանց .
 Անգ երերուն եւ երդիչ , Հացիք , Նորիք ու Եղեգիկ ,
 եւ Մողն աւան կընազէն՝ Սիւնեաց Դիտին գիմարտիկ .
 Սիոն , Հերմոն վանորայ , ւ Արատենից , Թանահատ ,
 եւ Նորավանք եւ Կնէվանք , Գլաձոր , Շատիկն անապատ :
 Նախիչեւան՝ բըռնավէճ ընդ վասպուրակս եւ Սիւնիս ,
 Յոր տարուբեր Երասխ յայս եւ յայն էած կոյս՝ ալիս .

Դաժգոյնք , Տամբատ՝ մարաբնակ շէնք ի նմա հինք ընդ խըրամ ,
Յորում մոլեալն արուայիկ զապատն Հայոց խանձեաց րամ :
Ճաճուշ եւ Ձոր Շաճկոշնեաց զուգավիճակ հովիտք հին ,
Ուր խոռունիք եւ Գիհենք , թատերք , Որդոք եւ Տիկին :
Անառ ամրին եքընջակ բռնաւորաց դիմամարտ ,
Ապրակունեօք եւ Քրոնաւ եւ վաներով բազմամարդ .
Եւ հուպ յալիս կարկաշուն պերճ շահաստանն Ջուզայ ,
Յոր յիշողին սրտառուչ ոգի նուազեալ կղկըղայ :
Դինեւէտ Գողթն հայերգու վիպասանից խանդավառ
Յազատն ի վեր ի Մասիս հոմերացեալք քաջափառ .
Կորինք կռփեալ վիշապաց անդ թանգուզեալ ղօղեցին ,
Ի հրագիսակ վահագնէ ու ի Տիգրանայ փառաշտին .
Յիսուսաշունչ աստ լըծեալ Բարթոլոմեայ նախ հրաւէր՝
Ըզբամբուապանժ բանաստեղծս երկնանըւագս յարդարէր .
Որոց սերունդք մըտազատք գեղախօսիկ Ագոշիք .
Անդ փառակերտ եւ Որդուատ , վանանդ եւ Բուստ հին տեղիք .
Լեառնակըտուր յորձեռանդն հուպ յերասխայն քարավազ
Հինն Արեւիք , նոր Մեղրի , Մացրի , ու աւանք երբեակ թազ .
Եւ զոյգ Տաշուօն ձորամէջ , շէնք հընաշէնք եւ վաներ ,
Շիւան , Նուշանց եւ Մանուշ , Ջըւար , Գոմեր եւ Կալեր :
Կոստականն՝ արդ Չաւրնիւր եւ Գիլարքերոյ եւ Գըրհամ ,
Յորում Մենիք , Մարուր , Դից-Մայրի , ու Աղբիւրն վառամ :
Հոշակապանժն Հաքանդ՝ յապայն Քշտադք-Չագեճոր ,
Վայրք ամուրք՝ Տեղ , Խոտ , Կորէս , Խախաք , Խորէս եւ Խորխոր .
Եւ հուսկ ազատն հայութեան վէմ՝ Հալիճոր եւ Շնհեր ,
Ուր հար երէցն եռանդուն ըզհրոս պարսկին շինաւեր :
Ձորք , յարանուն Գեղուշաճոր եւ Բաղարքերոյ տիրական ,
Յետին Սիւնեաց թագազանց ամրապահեստն անդ կապան :
Բաղք՝ Աճաւան մականուն՝ նահապետաց օթեվանք ,
Տոգող , Տորդնի եւ Տափեար , Թուրք , Շեկք , Վըչքան , Վարդավանք .
Եւ Քաշունիք՝ որ Միշս Բաղք , նոյն Բարկոշաւտ եւ Մադանջ ,
Ուր Նախկորդան բարկաշէն մինչ ի Պարսից գայր նահանջ .
Դեղք , Դողար , Դախն եւ Դադա , Կամէն , Կոմէն եւ Արտեն .
Աժդակ , Աթխոյք , Մոգք եւ Մաճ , Ճօտք եւ Ճապկուր եւ Մեղրէն :
Սիւնեաց մարդից վեհագոյն Ծըղուշիք՝ յայժմուս Սիսիւան ,
Իշխանաշուք անդ Շաղատ եւ բազմահոյլ սըրբարան ,
Փոխաբերեալ ի Տաթեւ երկոտասան դիտաց պետ՝
Հոշակաւորն Որոտան նկատող ի բերդ եւ ի գետ :
Յուշոյ տեղիք Տըխունիք , Լըծեն , Բըղէն եւ Տըլըք ,
Գոմեր , Շոքար , Բռնակոթ , Վաղանդն եւ Վանք մերձաւորք .
Եւ սիրալին Հարսնավազ գեր Սապփովեայն սիրոյ խութ

Հողաթեւիցն հրանքոյդ Շահանդըխտի շուշանուտ :

Այլախ՝ Ծըղկանց միաճեւտ , յորում՝ Բորոտն եւ Մըխուր ,
Եւ հեզանխտ անապատք Հարանց ու Արանց անսըխուր :
Հուսկ Աղաճէք՝ յարանուն Խոժոռաքերդ ահարկու ,
Եւ ֆաւսարադք քաջամուր , վըթան եւ ֆարն Որբոքու :

Լայնածաւալ աշխարհ հին վԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ վեհանուն
Բազմազարմից օթարան տոհմից , գաւառք քառասուն .
Անդրաճըգեալ քան զերասխ ի տափ Տոսպայ ու ի Տիգրիս ,
Հայոց , Մարաց , Ասորեաց եւ Թուրքաց լեալ արբունիս :
Աղի ծովուն գիրկ ածեալ Ռշտունիք նախ ընդ հարաւ ,
Մոկաց ու Աղձեաց մերձակից՝ Գաւաւ յետոյ ձայնեցաւ .
Շէն Ռաշատայ որ զակառն յալիս կառոյց զԱղթամար՝
Բանտ Հիւրկանու եւ Հրէից , գահ Արծրունեաց գեղապար .
Յուշից շինեար խիտ առ խիտ , քաղաքք եւ գեօղք եւ վաներ ,
Ծաղկապըսակ լեառն Արտոս եւ ծովածուփ ծայրն Արտեր .
Իշխանանխտ Մանակերտ եւ զուգանուն ֆարադաշտ՝
Յորոց գահից Մանահճրի ոճիրքն ի ծով՝ քէն անհաշտ :
Ուրուսն՝ Գազկայ սիրակերտ , Երուսնդունիքն նախկին ,
Եւ ի սկըզբան՝ Հայոց-Չոր՝ փառաց աղբիւր մեր տոհմին .
Ուր դիւցափառ Հայկին հօր երկնասլաց նետ եռաթեւ
Փըլլոյզ զըրուանցն հեղինակ հանգոյն բրգան հիմն յարեւ .
Աստուածաշէն անդ կանգնի՝ նըւէրք քաջին հուպ յիւր բերդ .
Հիրճ եւ Հերմեր , Ռազմիրան եւ երկուորեակ Մեթենկերտ :
Յելից ծովուն տիրապանծ Տուպ եւ գաւառ զոյգ Սըղգայ ,
Յորոց թիկանց վեհակերպ նազին կառաւրք վարադայ ,
Ի հրաճեմիկն Հոռիսիմեայ պճնեալ կոճեղք Յիսուսի .
Վեհ ինձ դշխոյ նա քան շուայտըն հրոսանուէր հիւսիսի .
Որ ըզվանայ քարաբլուր կըռէր կոփէր յապարանս՝
Պշնուլ պանծալ ի բարձուէ յալէկոծիկն ըզբօսանս :
Համաքատակ առ երի Սանատրըկոյ ապրեալ ճեւտ՝
Ալանուհւոյն սիրայնոյ սարէր ըզՋարդ ու Արտամէտ .
Յոր Անգեղ վանք իւղաթոր՝ հուպ ի Հորգում ծովավէժ ,
Ահեւականք , Հայկաւանք տարփատենչիկ վայրք յաւեժ :
Անձեւացիք քարածերպք ըստ հարաւոյ նդ մարզ Թոխկաց ,
Յորոց քամիք ըզՏիգրիս յարուցանեն ի խաղաց .
Դարբնաց քարինք դիւաբնակ եւ Ազուաուց՝ դից գադար ,
Հովանացեալք ի Հոգեաց վանս , ու ամրակուռ բերդ կանգուար :
Յաջմէ վախուտ Բուշունիք ի լեռնամէջ ձիւնաբուք՝
Յոր ոչ մըխի ուղեւոր՝ թէ չխօսին հաւք ձայնածուք .
Եւ յահեկէ Մահնդան՝ Տրպատունիք ըստ կարծեաց ,
Գուկանք , Ակե ու Աւնոյ-Ուն՝ ոչ շատ հեռիք յայս վայրեաց :

Հարաւագոյն բոլորից որք ի վասպուր՝ Մեծն Աղբազ,
Յորում ոստան Արծրունեաց Հաղամակերտ եւ Առակ:
Սլացեալք ընդ Տոսպ ընդ հիւսիս Առքիւրանի Գընուռնեաց՝
Զուլամբ ծովուն բոլորեալ՝ յոր լիւմ, կըտուց՝ զոյգ կղզեաց .
Քերկրի քաղաք շինազլուխ ու ամրապահեալ բերդ Ամիւկ,
Առեստն աւան ձկնատեանք, Զորոյ, Յուսկան՝ ու այլ վանիւք:
Քաջքերունիք առ երի ու Արձիշնովիտ արգաւանդ՝
Զոյր ամրապսակ գահազլուխն Արճէշ՝ կորզեաց ծովուն խանդ .
վանք Արծուաբեր եւ Սուխար, Ասպիսընկայն և Ուռնկայր,
Եւ գիտնապանծ Մեծովայն ուխտ՝ գոլ բնակից վեհավայր:
Աղիովիտ կիսաբաժ Տուրուբերան աշխարհի .
Գուցէ կոշղան ընդ նըմին աստ յարեմուտս յերկարի:
Աստուստ ի վեր յերասխայն գետահովիտ միջամուխ՝
Տես յԸնձառից-ձոր ըզբերդ կոտորս՝ զընդանըն զեմուղ,
Եւ ոչ ընդհատ ամրութեամբ ի թռռնաւան բերդ Նըկան,
Ուր խուլ քաջին խաչկայ կոծք յորդին եւ հարազատք վրիժահան:
Ոչ հեռագոյն ճոռալ՝ Բակեար բերդաւ ու ամուր Շամիրամ,
Եւ ձըմբոցք Արծրունեաց տան՝ Մառական բարեհամ:
Սակաւծանօթք Կրձունիք, Բառիշովիտ, Մարդաստան,
Եւ Վրնչունիք հուպ յերասխ, խառն ի Սիւնիս Նախձաւան:
Հուսկ յարեւելս քաջայայտ եւ հընանունըն Մարանդ,
Բակուրակերտն աւանաւ՝ ուր Արտաշէս կայր հիւանդ:
Ընդ մէջ Երասխ, զինչ թըլի, ու Ատրպատիկ կոհակայ
Գոլ Բոշթունիք, Մեծնունիք եւ Պաշունիք գաւառաց .
Պարսպարունիք, Աղուանդառու եւ Տանկրիայն եւ Բաքան,
Արտաշիսեան, Գաթիթեան, Արուստանեան, Գազրիկան .
Եւ ի սոսին վիճակեալ Սեւան բերդաւ Լոռմք Փորակ,
Զորոց ըզդիրըս խնդրէ աշխարհագրին կոյր փափագ:
Սոցին գըրեալ ի սակի Դառնիկն երբեմըն գաւառ,
Զոր Ծաղկոտան ասեմ մերձ եւ յԱղովտէն ոչ բացառ .
Անդ վաչկատուն թաթարաց ճամբար հովոց ի խնդիր՝
Ամարանոց կառոյց չէն ի սարահարթ բարձրագիր:
Հուսկ վասպուրակ գաւառաց եւ քան ըզբնաւս ընդ հիւսիս
Ի միջագոգ հայաբուն ընդ մէջ Երասխ եւ Մասիս,
Ըզծիրանի արտասուաց յուշաղբերօք աննըւաղ՝
Ըզբեղ կարգեմ սխրափայլ վարդայատակդ իմ Արտազ .
Յոր թագապերճ Հայկազանց հովոցք չըշուն Շաւարշան՝
Յօրիորդէն նախավկայ քըքմացանեալ ընդ շուշան .
Ապ՝ ի Կարմիր վարդանայ սրսկեալ յարին եւ ի հուր,
Այն որ սփռէր զահ եւ սէր ընդ արեւելս ընդ հանուր .
Եւ զհայրենեաց եւ կրօնից կընքեալ ըզպարտս յԱւարայր՝

Անմահ թողլով յուշ՝ յերկինս հըսկայապէս վերանայր :

ՓԱՅՏԱԿԱՐԱՆ հուպ յերասխ ու ի կուր աշխարհ ութերորդ ,
Մարզ հեռաստան եւ դրացի կազբից ալեաց անհաղորդ ,
Կոչեալ եւ ԿԱՍՊԻ , ազգ նախնի , զոր նուաճեալ ձեռն հայկական՝
Ըզսարաբերձ Արցախոյ մայրս՝ արկ ի ծոցըն ծըփան ,
Ընդ անապատրս Սկիւթաց սփռել ըզբովս Սպերայ ,
Եւ զաղխամաղխ արփենից ազանց ածել թորդոմայ .
Հիմնեցուցեալ յեզր ալեաց զՓայտակարան շահադէտ
Մայր իւրանուն գաւառի եւ աշխարհին իսկ հանգէտ .
Վարդանակերտ վեհակոչ գաւառ , քաղաք նոյնգունակ
Յանկինամէջ գրկածու գետոյն կարգեալ զիւր բընակ :
Պերոժ անուն յաղթանիչ քառեակ գաւառք յորջորջին ,
Հրաքոտ , Որմիզդ , Սպանդարատ , Բիթանհանի հուսկ վերջին ,
Ատրպատկաց աշխարհին սահմանք եւ Դրանըն պարսիկ ,
Յորում վիճեալ ոգորէր Արշակունին մեր մարտիկ :
Ռոտիքալա , Բալանուտ՝ յերի գաւառք երկուորեակ՝
Քեզ ցուցանեն ըզՊալայ գետով ունել վայր դրացեակ .
Իսկ Քոյեկան անձանթ , ու ոչ քաջայայտ Ալեւան ,
Եւ դիցանուէր առ նորումք կամ միհրապաշտ Բագաւան ,
Խանի-աքաշ ըստ Պարսկին , զոր կրակարան կոչէ Հայ ,
Անդնդաբուխ նաւթանիւթ հըրոյ աղբերցըն վրկայ .
Եւ մերձանուն մերձավայր Եօքուն-փորակքուն Բագինք՝
Ջրահետ մանկանց Ջրադեշտի պանչացեալ վայրք սիրայինք :
Եւ հուսկ եւ հաւ բնակից կազբք , որ առաջինն իսկ կարծի
Շահաստանիկ քաղաքան՝ ուր Սալիան արդ պարծի :
Երկուց երբեմն ազանց վէճ աշխարհ՝ չորից տարերց արդ ,
Գետք քաղցրաշուրք յահեկէ վիժեն , յաջմէն ծով հըպարտ ,
Ի սանդարաց սողոսկեալ աստ եւ անդ հուր յարածօճ ,
Եւ յաղթագոյն՝ անապատն ահեղ անբոյս անբողբոջ .
Ջոր հինք եւ նորք ճանաչեն յեղբայրն Հայկայ՝ Մովական ,
Երբեմն Հայոց եւ Մարաց արօտք ձիոց ձըմերան .
Ամարանի օձագնաց հրատապ երէզ բըռնամահ ,
Որ ըզՊոմպէն նըհանջեաց սփռել ի սարս զարծուեացն ահ .
Իսկ ի նորումս թափառիկ թաթարաց վաշտք յոքնաբիւր
Ջըմերոցեալ անտանօր հրաւիրեցին ջուրս յեղտիւր .
Պաճարասուն եւ այժմիկ թուրքաց հօրանք ու երամակք
Ընդ ջերասեր հոյս հաւուց սպասեն գարնան ծաղկապսակ :

Հ. Ղ. Մ. ԱԼԻՇԱՆ

(Զաւարտն տեսցես յամաստեորին Նոյեմբերի:)